

DREPT INTERNAȚIONAL

CZU: 341.1/.8 (470+571)

PROBLEMA CRIMEEI, DE LA ORIGINI PÂNĂ LA CURTEA INTERNAȚIONALĂ DE JUSTIȚIE: ASPECTE DE DREPT INTERNAȚIONAL

Augustina ȘIMAN,
doctorandă USM

SUMAR

Prezentul articol științific elucidează sinergiile complexe istorico-juridice dezvoltate în contextul interesului sporit față de Peninsula Crimeea. Astfel, analiza științifică evoluează pe un traseu axeologic și culminează cu încadrarea juridică a faptei anexării Crimeei de către Federația Rusă și corelativ cu cererea înaintată de Ucraina la Curtea Internațională de Justiție în 2017. În același sens, în concluzia cercetării are loc elucidarea unor aspecte relevante pentru înțelegerea aprofundată a conflictului transnistrian din Republica Moldova prin intermediul cazului Crimeei.

Cuvinte-cheie: Crimeea, tătari, Ucraina, Federația Rusă, drept internațional, CIJ.

Peninsula Crimeea are un istoric complex și particular. Pe parcursul mai multor secole, peninsula, care ocupă un loc strategic important în regiunea Mării Negre, a constituit obiectivul principal al luptei a mai multor forțe externe. Cu mult înainte ca regiunea să fie cunoscută sub denumirea de „Crimeea”, în secolul al V-lea înaintea lui Hristos, aceasta a fost denumită de coloniile grecești „Taurica” [17], denumire utilizată ulterior și de Imperiul Roman stabilit în regiune. Pe parcursul secolelor V-IV î.e.n, grecii au creat colonii de-a lungul coastelor Crimeei, cea mai importantă fiind la Chersonesus, lângă Sevastopolul modern și Panticapaeum, unde se află Kerch în prezent. Aceste colonii, care au intrat sub controlul roman în secolul al XV-lea î.H., au supraviețuit unor serii de atacuri ale hoardelor nomade din est, care au ocupat ulterior regiunea de stepă. În secolul al X-lea (după Hristos), aceste orașe de coastă au fost revendicate de prințul Vladimir I al Rusiei Kieveane, dar Kievul nu a reușit să mențină controlul asupra Crimeei, care ulterior a devenit controlată de cumani (popor de neam turco-tătar)

THE CRIMEAN ISSUE FROM ITS ORIGINS TO THE INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE: ASPECTS OF PUBLIC INTERNATIONAL LAW

SUMMARY

The present scientific article elucidates the complex historical-legal synergies developed in the context of increased interest for the Crimean Peninsula. Thus, the scientific analysis develops on an axological route and culminates with the legal framing of the act of annexation of Crimea by the Russian Federation, as well as with the application submitted by Ukraine to the International Court of Justice in 2017. Furthermore, in the conclusion of the present research are being presented relevant aspects for the in-depth understanding of the Transnistrian conflict in the Republic of Moldova through the Crimean case.

Key-words: *Crimea, Tatars, Ukraine, Russian Federation, International Law, ICJ.*

și respectiv de tătarii Hoardei de Aur. Denumirea modernă de „Crimeea” vine de la tătarii din peninsulă – care o numeau „Qırım”. În secolul al XIII-lea, genovezii (locuitorii orașului Genova, amplasat în Nord-Vestul Italiei) au creat avanpuri (subunități militare de siguranță) comerciale de-a lungul coastei, ianugurând sediul la Kaffa (Feodosiya modernă) și, eventual, venind să domine comerțul pe Marea Neagră [12]. Imperiul Otoman a fost forța dominantă în regiune timp de câteva sute de ani (secolele XV – XVIII), însă extinderea frontierei sudice a Rusiei, începută la sfârșitul secolului al XVII-lea de către Petru I, a adus frecvent cele două puteri în conflict. În următoarele două secole, Rusia și Imperiul Otoman s-au angajat într-o serie de războaie pentru controlul regiunii Mării Negre. Unul dintre aceste conflicte armate, care a avut loc între 1768 și 1774, s-a încheiat cu *Tratatul de la Küçük Kaynarca* (1774), care a cedat Rusiei cetăți pe Peninsula Kerch și a înființat un stat tătar independent din Crimeea. *Tratatul de la Küçük Kaynarca* a obligat Porta să recunoască tătarii din Crimeea ca fiind independenți din punct de vedere politic. În 1783 Ecaterina a II-a a anexat peninsula de la Imperiul Otoman învins și astfel Crimeea a devenit teri-

toriu rusec, fiind și primul teritoriu musulman care a fost preluat de la suzeranitatea sultanului. Frontierele Imperiului Otoman s-ar micșora treptat pentru încă două secole, iar Rusia va continua să-și împingă granița în vest spre Nistru.

După ce Revoluția din octombrie a pus capăt Imperiului Rus în 1917, tătării rămași în Crimeea au declarat Crimeea ca fiind o Republică democratică independentă, și astfel peninsula a devenit pentru o perioadă scurtă de timp un stat suveran, sub denumirea de Republica Socialistă Sovietică Autonomă Crimeea, parte a Uniunii Sovietice.

La fel ca marea parte din Frontul de Est, experiența Crimeei în cel de-al Doilea Război Mondial a fost incredibil de traumatizantă: a fost ocupată de Germania nazistă, iar orașul portuar Sevastopol a fost aproape distrus în lupte. Odată ce Armata Roșie a reluat Crimeea, în mai 1944 la ordinul lui Iosif Stalin, ea a deportat cu forța populația de tătari rămasă în Crimeea (de circa 200.000 de persoane) în Asia Centrală și în Siberia, folosind pseudo-argumentul de pedeapsă pentru colaborarea acestora cu forțele naziste pe perioada celui de-al Doilea Război Mondial [26].

Ulterior, în 1945, Crimeea a fost retrogradată din Republică Autonomă la o regiune (*oblast*) a Republicii Sovietice Federale Socialiste Ruse. Apoi, la 19 februarie 1954, urmare a morții lui Stalin și ascensiunii lui Nikita Khrushchev în calitate de lider sovietic, în contextul politicii celui din urmă de de-stalinizare [13], Rusia a dat Peninsula Crimeea Ucrainei [32] pentru a marca aniversarea a 300 de ani de la *Acordul Pereyaslav* [11], un tratat din 1654 prin care Ucraina se supunea guvernării rusești [18]. Totodată, în aceeași perioadă istorică, naționalităților care au fost supuse deportărilor li s-a permis să se întoarcă la locurile de origine – inclusiv tătarilor din Crimeea [28]. Probabil, pentru perioada istorică de referință gestul în cauză de „dăruire” a peninsulei nu trezea careva surprinderi sau reticențe, or, diferența dintre Ucraina și Rusia părea a fi doar nominală, în același timp, din cauza deportărilor staliniste din 1944 a tătarilor, inclusiv a armenilor și a grecilor din Peninsula Crimeea, marea majoritate a populației peninsulei o constituiau etnicii ruși [35, p.537], făcând astfel Crimeea o regiune cu desăvârșire rusească. Există multiple interpretări ale „gestului simbolic” al lui Khrushchev, dar în conformitate cu interpretarea oficială a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice acesta însuma dorința comună a ucrainenilor și a rușilor de a rămâne uniți [31, p.12].

În 1991, urmare a prăbușirii Uniunii Sovietice, Crimeea a trecut în componența noii Ucraine independente. Totuși, dacă detaliem aspectul istoric în cauză, regiunea Crimeei a fost transformată într-o Republică Socialistă Sovietică Autonomă de către Sovietul Suprem al Republicii Socialiste Sovietice Ucrainene la 12 februarie 1991, urmare a unui referendum care a avut loc la data de 20 ianuarie, în cadrul căruia 93% din populație au votat „da” [3, p.197]. În același timp, destrămarea Uniunii Sovietice a însemnat că Crimeea devenise o parte a Ucrainei – con-

form Declarației de Independență a Ucrainei din 24 august 1991 [6].

Într-un acord semnat la Minsk la 8 decembrie 1991, cunoscut sub denumirea de Acordul Belovezhskiye (*Беловежские Соглашение*), liderii a trei din cele patru state membre la tratatul de creare a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, Președintele rus - Boris Elțin, Președintele ucrainean - Leonid Kravchuk și Președintele Sovietului Suprem al Belarusului - Stanislav Shushkevich au declarat că Uniunea Sovietică este dizolvată și creată Comunitatea Statelor Independente [27]. Art. 5 al Acordului cu privire la crearea CSI-ului, din 12 august 1991, statuează expres că *Înaltele Părți Contractante recunosc și respectă reciproc integritatea teritorială și inviolabilitatea frontierelor existente în cadrul Comunității. Ele garantează transparența frontierelor, libertatea deplasării cetățenilor și a transmiterii informației în cadrul Comunității*. În același sens, însuși Preambulul Acordului prevede că acesta se bazează pe intenția statelor membre de a-și dezvolta relațiile în baza recunoașterii și respectării reciproce a suveranității statale, a dreptului inalienabil la autodeterminare, a principiilor egalității în drepturi și neamestecului în afacerile interne, renunțării la aplicarea forței, la metodele economice și alte metode de presiune, în baza soluționării problemelor litigioase cu ajutorul instrumentelor pașnice, precum și în baza altor principii și norme ale dreptului internațional [1].

La 21 decembrie 1991, Rusia, Ucraina și toate celelalte foste Republici Sovietice, cu excepția Georgiei, au semnat Declarația de la Alma-Ata, în Preambulul căreia statele semnatare au agreeat în comun că recunosc și respectă integritatea lor teritorială, precum și inviolabilitatea frontierelor existente [8].

Astfel, în decursul anului 1991, Federația Rusă s-a obligat deja de două ori să respecte frontierele existente ale Ucrainei, care cuprindeau inclusiv Crimeea.

În anul 1992, aspirațiile naționaliste din Crimeea s-au rezumat la adoptarea denumirii Republica Crimeea. Mișcarea de independență și-a canalizat eforturile într-o proclamarea unui stat suveran și adoptarea unei Constituții la 5 mai 1992 de către Consiliul Suprem al Crimeei. În același timp, a fost chemat un referendum pentru data de 2 august, dar cel din urmă nu a mai avut loc din cauza faptului că Declarația de Independență a Crimeei a fost considerată neconstituțională de Rada Supremă a Ucrainei [38, p.195]. Consiliul Suprem al Crimeei a propus rectificări și modificări la „Constituția Crimeei” pentru a incorpora o declarație în conformitate cu care Crimeea este o parte constituantă a Ucrainei și a suspendat desfășurarea referendumului [37, p.117]. Cu toate acestea, în aceeași perioadă Sovietul Suprem al Federației Ruse a declarat pe 21 mai 1992 că Decretul din 1954 de cedare a Crimeei este nul și vid, or, acesta a fost calificat ca fiind contrar Constituției și legislației rusești [22].

Către anul 1989, din totalul populației de 1,6 milioane în Peninsula Crimeea, 67% o constituiau etnicii ruși, fapt care explică de ce majoritatea acestora nu au dorit să părăsească peninsula după destrămarea Uniunii So-

vietice. Mai mult de 50 % din populația rusă rezidentă în Crimeea au fost deja născuți acolo și doar 3 % au imigrat în peninsula în 1989 – acesta fiind anul cu cea mai mare rată a migrației din perioada 1989 – 1995 [2, p.40].

Reformele legislative care acordau mai multă autonomie Crimeei nu au oprit Consiliul Suprem al Crimeei de la adoptarea unor decizii, cum ar fi aprobarea unui steag național și a imnului din 1992, consolidarea unor instituții precum e cea a Președintelui Republicii sau desfășurarea alegerilor pentru această funcție în 1994. Drept rezultat al acestor alegeri, candidatul blocului rus, Yuri Meshkov, a câștigat cu 72.9 % din voturi în turul II și a întreprins o serie de acțiuni printre care: desfășurarea referendumului amânat în 1992 și restabilirea Constituției din 1992, inclusiv declararea Sevastopolului ca oraș care aparține Federației Ruse și care se subordona doar legislației rusești [37, p.118].

Evoluțiile interne de escaladare a tensiunilor dintre Președinte și Consiliul Suprem a avut drept consecință reducerea competențelor Președintelui de către Consiliul Suprem și ca răspuns Președintele a dizolvat Consiliul Suprem. În contextul acestei crize instituționale *Verkhovna Rada* a Ucrainei a intervenit prin promovarea unei Legi privind Republica Autonomă Crimeea (17 martie 1995), reducând autonomia Crimeei, abrogând Constituția din 1992 și înlăturându-l pe Președintele Yuri Meshkov din funcție, în atmosfera prezenței unei opoziții [34, p.71].

La sfârșitul anului 1995, Consiliul Suprem a votat o nouă Constituție, care ulterior a fost aprobată de către Rada Supremă ucraineană în aprilie 1996 cu implicarea unor modificări majore din cauza incompatibilității acesteia cu legile Ucrainei în ceea ce privește cetățenia Crimeei, simbolurile statului, controlul asupra domeniilor-cheie care țineau de competențele ministeriale, drepturile de proprietate, limbile de stat și denumirea – care a devenit „Republica Autonomă Crimeea” [16, p.237].

În 1994, Rusia, Ucraina, Statele Unite și Regatul Unit au semnat Memorandumul de la Budapesta. Actul internațional a obligat semnatarii să respecte frontierele post-sovietice ale Ucrainei, iar Ucraina la rândul său s-a angajat să transfere în Rusia stocul masiv de arme nucleare din perioada sovietică pentru scoaterea acestora din uz. Problema Flotei Mării Negre a fost soluționată prin împărțirea proporțională între cele două părți: Rusiei i-a fost acordată o închiriere extinsă a facilităților portuare din Sevastopol și odată cu semnarea Tratatului de prietenie, cooperare și parteneriat (1997) [41], iar Crimeea a fost din nou afirmată ca teritoriu ucrainean. La momentul încheierii tratatului de prietenie circa 40.000 de soldați și marinari ruși subscriși Flotei Mării Negre încă mai staționau în orașul Sevastopol al Crimeei și erau văzuți ca un simbol al „valorii ruse” [30, p. 22]. Mai mult ca atât, în cursul negocierilor bilaterale asupra tratatului din 1997, Ucraina a căzut de acord să facă concesii în Constituția referitoare la prezența limitată a forțelor străine pe teritoriul său și Rusia, respectiv, a recunoscut frontierele Ucrainei și integritatea teritorială a acesteia și a căzut de acord să o aprovizioneze cu

gaz natural [14, p.91]. Drept consecință, în 1998, Consiliul Suprem al Crimeei a adoptat o nouă Constituție care a fost agreată de Rada Supremă a Ucrainei până la sfârșitul aceluiaș an [37, p.120].

Anul 2014 a fost marcat de „Criza din Crimeea” sau, altfel spus, de **anexarea ilegală a Crimeei de Federația Rusă**. Astfel, în anul de referință în Ucraina s-au produs o totalitate de evenimente consecutive care au perturbat profund climatul politic și cel de securitate atât la nivel național cât și la nivel internațional. De fapt, evenimentele în cauză trebuie urmărite încă din 21 noiembrie 2013, când fostul Președinte al Ucrainei, Viktor Yanukovych, a decis să suspende semnarea Acordului de Asociere a Ucrainei cu Uniunea Europeană. Respectiv, pe 28 ianuarie 2014 s-au desfășurat proteste ample la Kiev împotriva deciziei conducerii țării. Yanukovych a fost forțat să semneze ordinul de rechemare a Prim-ministrului (Mykola Azarov) din funcție și de dizolvare a Guvernului. Sub presiunea grupurilor politice de opoziție pe 22 februarie 2014 Președintele a fost obligat să părăsească țara din motive de securitate. În aceeași zi opoziția a preluat controlul Parlamentului, iar pe 27 februarie a aceluiași an noul Guvern interimar a anunțat despre decizia de alăturare la Acordul de Comerț Liber Aprofundat și Cuprinzător cu Uniunea Europeană și în aceeași zi susținători pro-ruși înarmați au preluat clădirile Parlamentului și Guvernului Republicii Autonome Crimeea, iar Ministerul Afacerilor Externe rus a declarat că Federația Rusă a fost „hotărâtă în apărarea drepturilor compatrioților din Crimeea”. Pe 28 februarie 2014, Yanukovych a apărut în Federația Rusă și a subliniat într-o conferință de presă că el încă era Președintele legitim al Ucrainei. La 1 martie 2014, Primul-ministru al Crimeei, Sergey Aksenov, a emis o declarație, solicitând Președintelui rus Putin să contribuie la menținerea păcii în Crimeea, iar Parlamentul rus a aprobat cererea ridicată de Putin pentru folosirea forțelor militare rusești în Crimeea. Pe 3 martie a anului 2014 o bază aeriană din Crimeea și-a declarat loialitatea guvernului pro-rus din Crimeea, fiind astfel formal independentă de conducerea Ucrainei. La 6 martie 2014, Parlamentul Republicii Autonome Crimeea a decis prin vot să devină parte a Federației Ruse și să desfășoare în prealabil un referendum la data de 16 martie a aceluiași an. La 11 martie Parlamentul din Crimeea a adoptat o rezoluție de aprobare a Declarației privind independența Republicii Crimeea și a orașului Sevastopol [7]. Pe 15 martie 2014, Parlamentul Ucrainean a adoptat o rezoluție pentru a pune capăt în avans puterii actualului Parlament din Crimeea. În aceeași zi, în cadrul Consiliului de Securitate al ONU a fost propusă spre votare o rezoluție care se referea la problema ucraineană, dar nu a fost adoptată din cauza dreptului de veto exercitat de Federația Rusă [39, p.182-183] (fapt care demonstrează din nou ineficiența Consiliului de Securitate în adoptarea unor decizii importante când partea la conflictul discutat în cadrul acestuia folosește dreptul de veto).

Pe 16 martie 2014, în Republica Autonomă Crimeea a fost organizat un referendum asupra statutului său,

urmare a căruia circa 96,6% a alegătorilor au exprimat susținerea independenței peninsulei și reincorporarea acesteia în Federația Rusă. Consecutiv, Parlamentul Republicii Autonome a decis apoi că aceasta să devină Republică suverană și independentă și să se alătore Federației Ruse. Pe 18 martie 2014, Rusia și Crimeea au semnat un tratat privind încorporarea Crimeei în Federația Rusă (tratată bilateral care a intrat în vigoare la 1 aprilie 2014) [42]. Urmare a ratificării succesive de către Duma de Stat a Rusiei și de către Consiliul Federației a tratatului privind încorporarea în Federația Rusă a Crimeei și a Sevastopolului, Președintele rus Putin a semnat pe 21 martie 2014 proiectul de lege federală constituțională privind încorporarea în Federația Rusă a Crimeei și a Sevastopolului [44]. Pe 14 aprilie 2014 așa-numitul „Consiliul de Stat” al Republicii Crimeea adoptă Constituția Republicii Crimeea, care prevede expres următoarele: 1. Republica Crimeea este un stat democratic de drept care se află în cadrul Federației Ruse. 2. În afara jurisdicției Federației Ruse, atribuțiile Federației Ruse privind chestiunile de competență comună a Federației Ruse și a subiecților Federației Ruse, Republica Crimeea deține pe deplin puterea de stat. 3. Teritoriul Republicii Crimeea este unul și indivizibil și face parte integrantă din teritoriul Federației Ruse [5]. Pe 22 aprilie 2014 Federația Rusă a introdus o modificare a articolului 65 din Constituția sa, adăugând Crimeea în „corpul principal al națiunii” [40], și astfel finalizând preliminar procesul de încorporare a Crimeei în Federația Rusă.

Totalitatea evenimentelor produse cu o înaltă precizie strategică au determinat unii juriști internaționaliști să concluzioneze că „în cazul Crimeei, Federația Rusă a îmbrățișat isteț dreptul internațional și a exploatat tensiunea dintre principiul fundamental care interzice dobândirea unui teritoriu prin folosirea forței și dreptul fundamental al popoarelor la autodeterminare (...). Mai mult ca atât, în unul din discursurile sale din 18 martie 2014 Președintele rus Putin, întru argumentarea legalității acțiunilor Federației Ruse și cu referire la posibila încălcare a principiului neutilizării forței, a enunțat o negare strategică precum că forțele armate ruse nu au intrat niciodată în Crimeea – ele deja se aflau acolo în conformitate cu un acord internațional” [36, p.65]. Într-un caz similar și arhicunoscut de juriștii internaționaliști (implicit și de cei ruși), referitor la standardul legal relativ iertător referitor la atribuirea acțiunilor actorilor nestatali unor guverne care le sprijină, în 1984 când Statele Unite ale Americii au oferit asistență contra rebelilor din Nicaragua, Curtea Internațională de Justiție a constatat că „pentru ca această conduită să genereze răspunderea juridică a Statelor Unite, ar trebui, de principiu, să se demonstreze că statul respectiv deține un control efectiv asupra operațiunilor militare sau paramilitare”. În cazul de referință CIJ a concluzionat că participarea Statelor Unite, chiar dacă este preponderentă sau decisivă, în finanțarea, organizarea, instruirea, echiparea rebelilor și planificarea întregii operațiuni nu era suficientă pentru a atribui acțiunile în cauză Statelor Unite [19].

Este incontestabil totuși și bine cunoscut faptul că principiile fundamentale ale dreptului internațional nu se află în raporturi de conflict și nu se contrazic reciproc. În acest sens, Declarația din 1970 asupra Principiilor de Drept Internațional privind Relațiile Prietenești și Cooperarea dintre State în conformitate cu Carta Națiunilor Unite și Actul Final de la Helsinki din 1975 însumează expres cele 10 principii fundamentale: egalitatea suverană, respectarea drepturilor inerente suveranității; abținerea de la recurgerea la forță sau de la amenințarea cu recurgere la forță; inviolabilitatea frontierelor; integritatea teritorială a statelor; soluționarea pașnică a diferendelor; neamestecul în afacerile interne ale statelor; respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, inclusiv a libertății de gândire, conștiință, religie sau de convingere; egalitatea în drepturi și dreptul popoarelor la autodeterminare; cooperarea dintre state; îndeplinirea cu bună-credință a obligațiilor conform dreptului internațional; dar și stabilește exact că „interpretarea și aplicarea fiecărui principiu se află în interconexiune și fiecare principiu trebuie să fie explicat în contextul celorlalte principii” [9].

Astfel, urmând acest raționament, dreptul popoarelor de a dispune de ele însele – argumentul de bază folosit de Federația Rusă în contextul desfășurării referendumului din 2014 cu participarea etnicilor majoritari ruși (și nu a tătarilor care au fost locuitorii originali ai peninsulei, ulterior deportați în perioada sovietică, și care nu mai constituiau o majoritate) – nu poate să fie în contradicție nici cu principiul **neamestecului în afacerile interne ale statului** (în perioada crizei politice din Ucraina, din 2014, Crimeea era un teritoriu ucrainean), nici cu cel al **inviolabilității frontierelor** (Federația Rusă a intervenit în Ucraina fără a avea acordul Guvernului ucrainean), nici cu **interdicția de recurgere la forță** (la o lună după ce Federația Rusă a anexat formal Crimeea, Putin a afirmat că implicarea armatei era necesară pentru a garanta buna desfășurare a referendumului care a adus la încorporarea Crimeei în FR [39, p.184]), cu principiul **respectării cu bună credință a obligațiilor conform dreptului internațional** (bunăoară, Acordul cu privire la crearea CSI, din 12 august 1991, și Declarația de la Alma-Ata din 1991, Memorandumul de la Budapesta din 1994 și alte tratate bilaterale și multilaterale) sau cu cel al **integralității teritoriale** (consfințit în Articolul 2 (4) al Cartei ONU, Principiul I Paragraful I al Declarației din 1970 și Articolul IV al Actului Final de la Helsinki din 1975): toate constituind *norme jus cogens* încălcate de Federația Rusă în 2014, în pofida argumentelor sale de bază: (I) protecția naționalilor săi peste hotare și (II) intervenția la invitație [21, p.372]. Însăși Declarația din 1970, explicând principiul *dreptul popoarelor de a dispune de ele însele* a statuat expres că fiecare stat se va abține de la orice acțiune care are drept scop perturbarea totală sau parțială a unității naționale sau a integrității teritoriale a unui alt stat.

Mai mult ca atât, cu referire la legalitatea desfășurării referendumului din anul 2014 în raport de dreptul po-

poarelor la autodeterminare, însăși Constituția Ucrainei stipulează expres, în articolul 73, că un referendum care se referă la modificarea teritoriului ucrainean poate avea loc doar cu implicarea întregii populații din Ucraina [4, art. 73]. Prin urmare, dat fiind faptul că referendumurile de modificare a status quo-ului a teritoriului ucrainean pot fi desfășurate doar la nivel național, Crimeea nu a fost autorizată să organizeze și să desfășoare un referendum local privind secesiunea sa de Ucraina. Trebuie de subliniat faptul că pentru ca o astfel de secesiune să fie constituțională ar fi fost necesar un amendament constituțional, or, Constituția Ucrainei la acel moment recunoștea Republica Autonomă Crimeea ca și o parte inseparabilă și constituentă a Ucrainei.

În același sens, cu referire la legalitatea secesiunii unilaterale, în raport de posibila încadrare a rezidenților peninsulei Crimeea în categoria de „popor” (fapt care trezește multiple discuții doctrinare, or, dreptul internațional nu definește noțiunea prenotată) în contextul invocării normei *jus cogens* dreptul popoarelor la autodeterminare, se impune sublinierea imperativă a faptului că o multitudine de instrumente internaționale care se referă la drepturile popoarelor indigene și ale minorităților, precum sunt Declarația ONU privind Drepturile Popoarelor Indigene [10, art. 46 (1)] sau Convenția-cadru a Consiliului Europei pentru Protecția Minorităților Naționale [15, art. 21], stabilesc că entitățile nestatale la fel trebuie să urmărească principiul integrității teritoriale.

La nivel internațional, au fost adoptate multiple rezoluții ale Adunării Generale a ONU privind problema ucraineană, printre acestea: rezoluția A/RES/68/262 din 27 martie 2014 privind integritatea teritorială a Ucrainei, rezoluția A/RES/73/194 din 17 decembrie 2018 (readoptată anual) privind problema militarizării Republicii Autonome Crimeea și a orașului Sevastopol (și care se referă expres la prezența forțelor armate ruse în teritoriu contrar integrității teritoriale a Ucrainei), inclusiv rezoluția A/RES/73/263 din 22 decembrie 2018 (readoptată anual) privind situația drepturilor omului în Republica Autonomă Crimeea și orașul Sevastopol (care reiterează toate crimele comise de Federația Rusă și aduce în lumină problematica tătarilor din regiune).

Totodată, urmare a evenimentelor din 2014, Ucraina a demarat numeroase diferende internaționale împotriva Federației Ruse în fața curților și tribunalelor internaționale: Curtea Europeană a Drepturilor Omului – în perioada martie 2014 – august 2018, Guvernul Ucrainei a înaintat 5 cereri împotriva Federației Ruse la CtEDO, bazându-se pe încălcarea multiplelor articole ale Convenției Europene a Drepturilor Omului de către Federația Rusă (a nu se uita că Federația Rusă și-a asumat în decembrie 2015 dreptul de a nu recunoaște hotărârile CtEDO, dacă Curtea sa Constituțională decide astfel): art. 2 (dreptul la viață), art. 3 (interzicerea torturii), art. 5 (dreptul la libertate și la siguranță), art. 6 (dreptul la un proces echitabil), art. 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie), art. 9 (libertatea de gândire, de conștiință și de religie), art. 10 (libertatea de exprimare),

art. 11 (libertatea de întrunire și de asociere) și art. 18 (limitarea folosirilor restrângerilor drepturilor), inclusiv art. 1 (protecția proprietății), art. 2 (dreptul la instruire) și art. 3 (dreptul la alegeri libere) ale Protocolului adițional nr. 1 la Convenție [23]; Curtea Penală Internațională – în 2014 Guvernul Ucrainei a depus o declarație prin care a acceptat jurisdicția CPI de investigare a crimelor comise pe teritoriul său în perioada 21 noiembrie 2013 – 22 februarie 2014 [24]; Curtea Permanentă de Arbitraj – cazul inițiat în 2016 cu referire la drepturile de stat de coastă (peninsular) din Marea Neagră, Marea Azov și strâmtoarea Kerci, Tribunalul Arbitral constituit în conformitate cu Anexa VII a Convenției Națiunilor Unite cu privire la Dreptul Mării (UNCLOS) [25], precum și Curtea Internațională de Justiție în 2017.

Strategia Ucrainei la Curtea Internațională de Justiție în raport de anexarea ilegală a Crimeei este oarecum bizară. Statul în cauză și-a fundamentat cererea în fața CIJ împotriva Federației Ruse pe încălcarea unor tratate multilaterale, și anume: Convenția pentru suprimarea finanțării terorismului și Convenția privind eliminarea tuturor formelor discriminării rasiale. Conform art. 36 al Statutului CIJ, Curtea este în drept să soluționeze oricare diferend de ordin juridic care are ca și obiect: a) interpretarea unui tratat, b) orice problemă de drept internațional; c) existența oricărui fapt care, dacă ar fi stabilit, ar constitui încălcarea unei obligații internaționale; d) natura sau întinderea reparației datorate pentru încălcarea unei obligații internaționale [29]. Prin urmare, Ucraina a putut să își fundamenteze cererea pe încălcare indubitabilă a principiilor *jus cogens* și inclusiv a prevederilor instrumentelor care impuneau obligația internațională de respectare a frontierelor acesteia parte a căroră era Crimeea, precum sunt: Acordul 12.08.1991 cu privire la crearea Comunității Statelor Independente, Declarația de la Alma-Ata din 1991 și Memorandumul de la Budapesta din 1994. În schimb, Ucraina a solicitat Curții ca aceasta să judece și să declare că Federația Rusă, prin organele sale de stat, agenții de stat și prin alte persoane și entități care exercită autoritatea guvernamentală a acesteia, precum și prin intermediul altor agenți care acționează conform instrucțiunilor sale sau în temeiul ghidajului și controlului acesteia, furnizează fonduri, inclusiv contribuții sub formă de arme și de training, grupurilor armate ilegale care se angajează în acte de terorism în Ucraina, precum și că Federația Rusă sistematic discriminează și maltratează tătarii din Crimeea și comunitățile etnice ucrainene din Crimeea [20]. Ucraina nu și-a formulat niciun capăt de cerere vis-a-vis de recunoașterea anexării Crimeei ca fiind ilegală și restabilirea integrității sale teritoriale. Potrivit unor surse statistice, în anul 2014 tătarii din Crimeea constituiau 12% din totalul populației existente de 2,2 milioane [33].

În final, precum am subliniat în debutul analizei, amplasarea geografică importantă a Peninsulei Crimeea constituie cauza primordială a istoriei și realităților juridice contemporane complexe. În contextul preocupării

lor de securitate din prezent, marcate de importanțele schimbări post-sovietice enunțate, **se conturează două concluzii importante.**

Curtea Internațională de Justiție a ONU este considerată a fi forumul jurisdicțional suprem. Prin urmare, decizia Ucrainei de a înainta un caz care să nu fie bazat pe restabilirea integrității sale teritoriale este dificil de explicat și probabil ține mai mult de aspectele de culise ale unei strategii politice, or, pentru ca CIJ să soluționeze un diferend este nevoie de acceptul ambelor părți implicate – respectiv și cel al Federației Ruse. În același sens admitem faptul că din cauza faptului că CIJ-ul se bazează mult în hotărârile sale pe propriul precedent, în lumina disputei din 1986 Nicaragua versus Statele Unite ale Americii (relevanța căreia a fost explicată anterior), probabil Ucraina a estimat că ar avea șanse mai mari de câștig dacă ar înainta o cerere cu un alt obiect decât violarea frontierelor sale.

Deși inițial nu constituia obiectul prezentei cercetări, inevitabil în cursul aprofundării analitice au fost depistate prea multe similitudini cu problematica Transnistreană existentă în Republica Moldova: o reminiscență sovietică, cu implicarea acelorași scenarii – deportări și repopularea teritoriului cu etnici ruși, prezența unor pseudo-instituții guvernamentale pro-ruse și a unui sistem normativ intern, staționarea forțelor militare ruse în teritoriu. „Istoria își bate joc de cei care nu o cunosc, repetându-se”, spunea Nicolae Iorga, și prin urmare ține de diligența națională de a nu admite anecdote precum sunt cazurile intrării în vigoare la data de 1 aprilie 2014 a tratatului dintre Rusia și Crimeea privind încorporarea Crimeei în Federația Rusă, încetarea Tratatului de prietenie, cooperare și parteneriat din 1997 dintre Ucraina și Federația Rusă la 1 aprilie 2019 sau adoptarea Constituției Republicii Crimeea la 11 aprilie 2014. Datele, din câte se observă, sunt simbolice, la fel ca și prezența Federației Ruse în Consiliul de Securitate al ONU în raport cu problematica anexării ilegale a Crimeei.

Referințe bibliografice:

1. Acordul nr. 1991 din 12.08.1991 cu privire la crearea Comunității Statelor Independente. În: *Tratate Internationales la care Republica Moldova este parte*, 1999, nr.16. În vigoare pentru Republica Moldova din 08.04.1994.
2. Armandon E. *La Crimée entre la Russie et Ukraine. Un conflit qui n'a pas eu lieu*. Bruxelles: Bruylant, 2013. 382 p.
3. Beissinger M.R. *Nationalist Mobilization and the Collapse of the Soviet State*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 522 p.
4. Constituția Ucrainei din 26 iulie 1996. <https://portal.rada.gov.ua/uploads/documents/27396.pdf> (vizitat 12.04.2019)
5. Constituția Republicii Crimeea din 11 aprilie 2014. <http://crimea.gov.ru/content/uploads/files/base/Konstitutsiya.pdf> (vizitat 12.04.2019).
6. Declarația de Independență a Ucrainei din 24 august 1991. http://static.rada.gov.ua/site/postanova_eng/Rres_Declaration_Independence_rev12.htm (vizitat 12.04.2019)
7. Declarația de Independență a Republicii Autonome Crimeea și a orașului Sevastopol. http://www.qrim.ru/about/docs/Independence_Declaration (vizitat 12.04.2019).
8. Declarația de la Alma-Ata, din 21 decembrie 1991. <http://cis.minsk.by/page.php?id=178> (vizitat 12.04.2019)
9. Declarația asupra principiilor dreptului internațional privind relațiile prietenești și de cooperare dintre state, conform Cartei Națiunilor Unite, adoptată prin Rezoluția Adunării Generale a ONU 2625 (XXV) din 24 octombrie 1970.
10. Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, UN General Assembly Resolution 61/295 (2007), UN Doc. A/RES/47/1 (2007), 7 September 2007, Art. 46(1).
11. Decretul Președintelui Sovietului Suprem „Cu privire la transferul regiunii Crimeei” din 19.02.1954 (Указ Президиума ВС СССР от 19.02.1954 о передаче Крымской области из состава РСФСР в состав УССР). Textul Decretului stabilește următoarele: *Aprobat prin Legea URSS din 26 aprilie 1954 „Cu privire la transferul regiunii Crimeea de la Republica Socialistă Federativă Sovietică Rusă la Republica Sovietică Socialistă Ucraineană” (...). Având în vedere caracterul comun al economiei, proximitatea și legăturile economice și culturale strânse dintre regiunea Crimeei și RSS Ucraineană, Președinția Consiliului Suprem al Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste decide: Să aprobe demersul comun al Președinției Sovietului Suprem al RSFSR și al Președinției Sovietului Suprem al RSS Ucraineană privind transferul regiunii Crimeea de la la Republica Socialistă Federativă Sovietică Rusă la Republica Sovietică Socialistă Ucraineană.*
12. Encyclopedia Britanică, Crimea <https://www.britannica.com/place/Crimea> (vizitat 11.04.2019)
13. Encyclopedia Britanica, Nikita Sergeyevich Khrushchev <https://www.britannica.com/biography/Nikita-Sergeyevich-Khrushchev> (vizitat 11.04.2019)
14. Espinosa JFE. *Self-Determination and Humanitarian Secession in International Law of a Globalized World, Kosovo v. Crimea*. Cham, Switzerland: Springer 2017. 189 p.
15. Framework Convention for the Protection of National Minorities and Explanatory Report, 1 February 1995, 34 ILM 351 (1995).
16. Hilpold P. Ukraine, Crimea and New International Law: Balancing International Law with Arguments Drawn from History. In: *Chinese Journal of International Law*, 2015, No.14, p.237-240.
17. Internet Encyclopedia of Ukraine, Taurians <http://www.encyclopediaofukraine.com/previous.asp?bottomMenuDisplay=pages%5CT%5CA%5CTavriaLearnedArchivalCommission.htm&KidNumer=16014> (vizitat 11.04.2019)
18. Internet Encyclopedia of Ukraine, Pereiaslav Treaty of 1654 <http://www.encyclopediaofukraine.com/dis>

- play.asp?linkpath=pages%5CP%5CE%5CPereiaslavTreatyof1654.htm (vizitat 11.04.2019)
19. International Court of Justice, 'Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)', 27 June 1986. <http://www.icj.org/docket/files/70/6503.pdf> (vizitat 12.04.2019).
 20. International Court of Justice, Application Instituting Proceedings, filed in the Registry of the Court on 16 January 2017, Terrorism Financing and Racial Discrimination in Ukraine (Ukraine v. Russian Federation), p.36-40. <https://www.icj-cij.org/files/case-related/166/19314.pdf> (vizitat 13.04.2019).
 21. Marxsen Ch. The Crimea Crisis - An International Law Perspective. In: *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht (ZaöRV)*, 2014, Vol. 74, No.2, p. 372-374.
 22. New York Times, Russia votes to void cession of Crimea to Ukraine <http://www.nytimes.com/1992/05/22/world/russia-votes-to-void-cession-of-crimea-to-ukraine> (vizitat 12.04.2019)
 23. Pagina web a Curții Europene a Drepturilor Omului, Ucraina vs Federația Rusă, comunicatul de presă din 1 octombrie 2015: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%22fulltext%22:%2242410/15%22,%22sort%22:%22kdate%20Descending%22%22> (vizitat 13.04.2019).
 24. Pagina web a Curții Penale Internaționale: <https://www.icc-cpi.int/ukraine> (vizitat 13.04.2019).
 25. Pagina web a Curții Permanente de Arbitraj: <https://pca-cpa.org/en/cases/149/> (vizitat 13.04.2019).
 26. Ruth A. Crimean Tatars From Mass Deportation to Hardships in Occupied Crimea. In: *Genocide studies and prevention: an international journal*, Vol. 9, No.1, p. 33-47.
 27. Scrisoarea din 12 decembrie 1991 a Reprezentantului Permanent al Belarusului către Organizația Națiunilor Unite, adresată Secretarului General al ONU, Doc. A /46/771, din 13 decembrie 1991, Anexa II „Acordul de înființare a Comunității Statelor Independente”.
 28. Slate Analytical, Khrushchev's Gift <https://slate.com/news-and-politics/2014/02/separatism-in-ukraine-blame-nikita-khrushchev-for-ukraine-s-newest-crisis.html> (vizitat 11.04.2019)
 29. Statutul Curții Internaționale de Justiție, Carta Națiunilor Unite, semnată la San Francisco la 26.06.1945, în vigoare pentru Republica Moldova din 02.03.1992. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte*, 2001, vol. 26. Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001.
 30. Stewart D.B. *The Russian-Ukrainian Friendship Treaty and the Search for Regional Stability in Eastern Europe*. Monterey, CA: Naval Postgraduate School. Thesis 1997. 108 p.
 31. Subtelny O. *Ukraine: A History*. Toronto: Toronto University Press, 2000, p.12 -15.
 32. The Washington Post, To understand Crimea, take a look back at its complicated history https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2014/02/27/to-understand-crimea-take-a-look-back-at-its-complicated-history/?noredirect=on&utm_term=.377f8be9a48c (vizitat 11.04.2019)
 33. Underrepresented Nations and Peoples Organization, Statistics on Crimean Tatars, <https://unpo.org/members/7871> (vizitat 13.04.2019).
 34. Wolczuk K. *Catching up with Europe? Constitutional Debates on the Territorial-Administrative Model in Independent Ukraine*. Regional & Federal Studies, 2002. 182 p.
 35. Williams Glyn B. The deportation and ethnic cleansing of the Crimean tatars. In: *Ethnic cleansing in twentieth-century Europe* / ed. Steven Béla Várdy and T. Hunt Tooley, 537 p.
 36. William W. Burke-White. Crimea and the International Legal Order. In: *Journal Survival Global Politics and Strategy*, 2014, Vol. 56, No. 4. p.65-68.
 37. Wydra D. The Crimea Conundrum: The Tug of War Between Russia and Ukraine on the Questions of Autonomy and Self-Determination. In: *International Journal on Minority and Group Rights*, 2004, No.10, p.111-130.
 38. Yekelchuk S. *Ukraine: Birth of a Modern Nation*. New York. Oxford: Oxford University Press, 2007. 368 p.
 39. Yue H. Crimea's Independence from Ukraine and Incorporation into Russia: The Unlawfulness of Russia's Use of Force. In: *Beijing Law Review*, 2016, Vol. 7, No 03, p.181-191.
 40. Глава 3. Федеративное устройство, Статья 65, 1. В составе Российской Федерации находятся субъекты Российской Федерации: Республика Адыгея (Адыгея), Республика Алтай, Республика Башкортостан, Республика Бурятия, Республика Дагестан, (...) **Республика Крым** (...).
 41. Договор о дружбе, сотрудничестве и партнерстве между Российской Федерацией и Украиной, 30.05.1997 http://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-278/47334 (vizitat 12.04.2019). **Tratatul a încetat să mai fie în vigoare la 01.04.2019.**
 42. Договор между Российской Федерацией и Республикой Крым о принятии в Российскую Федерацию Республики Крым, подписанный 18 марта 2014 года. <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201403180024> (vizitat 12.04.2019).
 43. Конституция Российской Федерации, принята 12 декабря 1993 года, вступила в силу 25 декабря 1993 года.
 44. Федеральный конституционный закон о принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов - Республики Крым и города федерального значения Севастополя. Одобрен Государственной Думой 20 марта 2014 года. Одобрен Советом Федерации 21 марта 2014 года.

